

İSTANBUL ÖĞRETMENLERİNİN BURSA SEYAHATI VE MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN BAŞÖĞRETMENLİĞE GEÇİŞ KONUŞMASI

THE TRAVEL OF THE TEACHERS IN ISTANBUL TO BURSA, AND MUSTAFA KEMAL PASHA'S SPEECH AS THE HEAD TEACHER

Halil ÖZCAN

Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi,
Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (ATAMER),
hozcan@baskent.edu.tr

Öz

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz sonrası bir yandan kazanılan zaferi kalıcı hâle getirebilmek için çareler ararken, bir yandan da hiçbir gecikmeye fırsat vermeden ve zaferin rehavetine kapılmadan geleceğin inşası savaşımına hazırlık yaptı. Bu kapsamda mesajlarını vermek ve programını açıklamak üzere seçtiği yer on dört gün kaldığı Bursa oldu. Bursa, Osmanlı Devleti'nin ilk başkentiydi ve işgalden henüz kurtulmuştu. Bu tarihi mekânda, Bursa öğretmenleriyle birlikte İstanbul'dan gelecek olan öğretmenlere hitap edecekti. Ancak, Osmanlı Devleti'nin mevcut başkenti olan İstanbul da henüz işgal altındaydı. Bursa'da kazandığı zaferle gururlanan bir komutan değil, geleceği ilim ve fen temelinde kurmak isteyen bir teorisyen ve inkılâpçı olarak öğretmenlerin karşısına çıktı ve geleceğin mesajlarını verdi. Belli ki bu zorlu İstiklal Savaşı'nı kazanacağını biliyordu ve geleceğin de planına hazırlıktı. İşgallere karşı Bağımsızlık Zaferini topyekün bir milletin seferberliği ile askeri cephede kazanmıştı. Kuruluşun ve aydınlanmanın zaferini akıl ve bilim temelinde eğitim ordusu ile kazanmak için mücadele başlatacağı. Eğitim ordusunun neferleri olan öğretmenler, Anadolu'ya eğitim ışıklarını götürecekler ve aydınlanmanın öncüleri olacaktı. Buna bağlı olarak, İstanbul'dan zaferini tebrik etmek için Bursa'ya gelen öğretmenler aracılığıyla tüm öğretmenlere ilim ve fen temelinde milletimizi aydınlatma görevi verdi. Bu kapsamda, İstanbul öğretmenlerinin seyahatlerinin incelenmesi ve Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmanın Amasya Tamimi ile gerekçe ve yöntem açısından benzerliklerinin ilk defa yapılmış olması bu çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

Abstract

Mustafa Kemal Paşa, after the Battle of Dumlupınar, while, on the one hand, was looking for a remedy to make the victory permanent, on the other, with no delay, made preparations for building the future without crowing over the victory. In this scope, to give his messages and declare his programme, he chose Bursa and stayed there for a fortnight. Bursa was the first capital of the Ottoman Empire, and had then declared its liberation from foreign occupation. In this historical place, he was going to adress the teachers coming from Istanbul with the teachers in Bursa. But, the capital of the Empire was also still under occupation. He appeared before teachers and gave messages for the future not only as a commander who was proud of his victory, but as a theoretician and revolutionist who wanted to secure the future of his country based on learning and science. It is obvious that he knew that he would win this difficult War of Independence and he was prepared for the future plans. He won the War of Independence on the military front by the total mobilization of a nation. Following this, he would start a struggle for gaining a victory of the constitution and the process of illumination by the army of education based on reason and science. Teachers, soldiers of the army of education, would be the pioneers of this process and thus carry the lights of education to Anatolia. Therefore, through the teachers coming from Bursa who greeted his victory, Atatürk assigned the duty of enlightenment of our nation, which would be based on learning and science, to all of the teachers in the country. In this regard, the study aims to make an original contribution by means of examining the trips of the teachers from Istanbul and analysing, for the first time, the similarities between Mustafa Kemal Pasha's Bursa speech and the Amasya Circular in terms of their motive and method.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 28 Ağustos 2018
Kabul edildiği tarih: 12 Kasım 2018
Yayınlanma tarihi: 28 Aralık 2018

Article Info

Date submitted: 28 August 2018
Date accepted: 12 November 2018
Date published: 28 December 2018

Anahtar sözcükler

İstanbul Öğretmenleri; Amasya Tamimi; 27 Ekim 1922 Konuşması; Başöğretmenliğe Geçiş; Kuruluş Mücadelesi

Keywords

Teachers of İstanbul; Amasya Circular; Speech of 27 October 1922; Transition to being the headmaster; Struggle for Constitution

DOI: 10.33171/dtcfjournal.2018.58.2.20

1. Giriş

İstanbul'un işgali üzerine Ankara'da Büyük Millet Meclisi (BMM) açıldı ve bu Meclis, 3 Mayıs 1920'de ilk hükümetini kurdu. Hükümet kurulduğunda 38 vilâyet ve sancakta, 581'i kapalı olmak üzere 2.345 ilkokul, 2.384'ü erkek ve 677'si bayan olmak üzere 3.061 öğretmen (ancak 875 öğretmen, öğretmen okulu çıkışlıdır), 28 lise,

60 kadar ortaokul ve 18 kadar öğretmen okulu vardı (*Türk İstiklâl Harbine Katılan...* 43-44). Köylerde okuldan söz etmenin olanağı yoktu. Okullar ve öğretmenler üzerinde; BMM Hükümeti'nin Maarif Vekilliği ile Osmanlı Devleti'nin Maarif-i Umûmiye Nezâretinin otorite kurma mücadelesi sürmekteydi. Bu iki mücadele yetmezmiş gibi Yunanistan'ın işgal ettiği bölgelerde etkili olan Yunan Anadolu Eğitim Genel Müdürlüğü'nün otorite kurma mücadelesi bulunmaktaydı. Bu dönemde Ankara, eğitim ve öğretim faaliyetlerini Millî Mücadele'nin tam bağımsızlık ruhu doğrultusunda vermeye çalıştı. Ayrıca eğitimcilerden Millî Mücadele'nin gerekçesini halka anlatması istendi (Özcan 219-220). Kısacası, Millî Mücadele döneminde, Ankara-İstanbul ve işgalciler arasındaki egemenlik mücadelesi eğitim alanında da verilmekteydi. Ancak İstanbul'daki öğretmenler ve öğretmen örgütleri Ankara'yı destekliyor ve Millî Mücadele'yi ilgiyle takip ediyordu.

Osmanlı Devleti'nde ilk öğretmen örgütü, Üniversite ve Darülmuallimin (Erkek Öğretmen Okulu) mezunlarının II. Meşrutiyet'in ilânından (23 Temmuz 1908) hemen sonra İstanbul'da kurdukları "Encümen-i Muallimîn"dir. Bu girişimden çok kısa bir süre sonra yine İstanbul'da idadî (lise), rüşdî (orta) ve iptidai (ilk) okulların öğretmenleri bir araya gelerek "Muhafaza-i Hukuk-ı Muallimîn Cemiyeti" adında ikinci bir örgüt kurmuşlardı. Örgütün amacı, adından da anlaşılacağı gibi "öğretmenlerin haklarını savunmak" ve "halk arasında eğitimin yaygınlaşmasını sağlamaktır". 1908 yılının sonlarına doğru Encümen-i Muallimîn ile Muhafaza-i Hukuk-ı Muallimîn Cemiyeti ve kimi öğretmenler, genel bir toplantı yaparak, "Cemiyet-i Muallimîn" adı altında derneklerini birleştirmişlerdi (Akyüz, *Doğuşunun Yüzüncü Yılında...* 10).

İşgal döneminde İstanbul'da öğretmenler eğitim mücadelesine devam ederken, Ankara'da eğitim sorunları için bir Maarif Kongresi düzenlenmesi kararlaştırıldı. Kongrenin 1921 yılı Temmuz ayının ortalarında toplanacak olmasına rağmen (Akyüz, *Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi...* 89), basın, konuyu daha önceden gündemine almıştı.

3 Haziran 1921 günlü Hâkimiyet-i Millîye gazetesinin "Maarif Kongresi" başlıklı başyazısında¹ önemli bir tespit dikkati çeker: "*Milletleri muzaffer eden iki esaslı unsur, asker ve muallimdir...*" Başyazıda, bu tespiti güçlendirmek için Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan geri çekilmesi örneği verilir: "*Eğer vaktiyle yenicilerinin tâ Viyana'ya kadar yürüyüp zapettiği ülkeleri mektep ve maarif*

¹ Genelde Hâkimiyet-i Millîye Gazetesinin imzasız olan başyazıları, Mustafa Kemal Paşa'nın kaleminden çıkmıştır.

kudretiyle de teshire (zapta) çalışsaydık, oralardan belki bu kadar seri (çabuk) dönmezdik.”² Bu tespite göre vatanımızın kurtuluşu askeri zaferle, milletimizin geleceği de eğitim³ zaferiyle sağlanacaktır. Hattâ, eğitimsizlik nedeniyle Anadolu’yu bile kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorduk.

Mustafa Kemal Paşa, Kütahya-Eskişehir Savaşlarının yaşandığı günlerde Anadolu eğitimi için pusula vazifesi görecek olan Maarif Kongresi’ni 15 Temmuz 1921 Cuma günü öğleden sonra Ankara Darülmüallimini Konferans Salonunda açtı. 250’den fazla erkek ve kadın öğretmenle (Akyüz, *Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi...* 92) toplanan Maarif Kongresi’nde öğretmenlerin teker teker ellerini sıkan Mustafa Kemal Paşa: “...Silahla olduğu gibi beyniyle de mücadele eden milletimizin, birincide olduğu gibi ikinci sahada da zafer kazanacağına şüphem yoktur...” (*Atatürk’ün Bütün Eserleri Cilt:11 237; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri Cilt:II 21*) dedi. Kongreden, Türkiye’nin millî maarifini kurmasını istedi ve maarifin millî olabilmesini, “... Doğu’dan ve Batı’dan gelebilen yabancı etkilerden tamamen uzak, millî ve tarihî özelliğimizle uyumlu bir kültür anlıyorum” diye tarif etti. Konuşmasında; “gelecekteki kurtuluşumuzun saygıdeğer öncüler” olarak tanımladığı öğretmenlerden, çocuklara, gençlere tüm yabancı unsurlarla mücadele edilmesinin gerekliliğini öğretmelerini istedi. Kongrede; ilkökul ve orta öğretim programlarıyla, köy öğretmeni yetiştirilmesi konularının üzerinde duruldu. Ancak kongrede kadın ve erkek öğretmenlerin aynı salonda birlikte bulunmaları Türkiye Büyük Millet Meclis’inde medreseli grubun eleştirilerine sebep oldu. Kongre, savaş nedeniyle bir sonuca varamadan ve gündemindeki konuların hepsini inceleyemeden erkenden⁴ bitirilmek zorunda kaldı (Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 2001’e 292-293*).

Kongre’de beklenen kararlar alınmamış olsa bile, savaş sırasında kongrenin ertelenmeden toplanması ve eğitim sorunlarının tartışılması şüphesiz, Mustafa Kemal Paşa’nın eğitim savaşını cephe savaşından ayrı görmemesinin bir

² Ayrıca başyazıda cephedeki asker ile cephe gerisindeki öğretmen ilişkisi kurulur: “... Cephelerdeki muavaffakiyeti ne zaman cephe gerilerindeki muavaffakiyetle itmal edersek (tamamlarsak), cephelerde bir senedir kurulan ordunun himmetini ne zaman cephe gerisinde mücehhez (donatılmış) bir muallim ordusunun müsmir (verimli) faaliyetiyle ikmal edersek o zaman bekamıza (bâki kalma) ait istihzaratı (hazırlıkları) tezvin eylemiş (denkleştirmiş) oluruz.” Hâkimiyet-i Millîye Gazetesinin, 18 Temmuz 1921 günlü başyazısının başlığı da “İki Cephe”dir (Akyüz, *Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi...* 90).

³ Eğitimin, kurulacak yeni devlete uygun olması ve ülkenin ihtiyacı olan nitelikli neslin yetişmesi için, millî, çağdaş ve laik olmasına önem verilecektir (Şencan Gürtunca 103).

⁴ 12 gün planlanan kongre, 15 Temmuz Cuma günü açılmış, 21 Temmuz Perşembe günü 4’üncü oturumdan sonra Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey’in kapanış konuşmasıyla son bulmuştur (Akyüz, *Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi...* 90-97).

sonucuydu. Nitekim, kongrenin açılışını uzun bir başyazıda değerlendiren Hâkimiyet-i Millîye gazetesi, daha önce Batı Cephesi'nde kazanılan iki İnönü Savaşı'nı ve henüz başlayan Kütahya-Eskişehir Muharebelerini kastederek, der ki: *“Mustafa Kemal Paşa, üçüncü Yunan taarruzunun en ateşli zamanında muallim ordusunun gelecek vazifesiyle meşgul bulunuyor. Bu asil ve yüce örnek, Türk tarihinin benzeri ender bulunan kıymetli hatıralarından biri olacaktır. Hatta dünya tarihinde benzeri olmayan bir örnektir”* (Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 2001'e* 292).

Ankara'da Maarif Kongresi'nin toplanmasına kayıtsız kalmayan İstanbul Muallimler Cemiyeti, kongreye bir yazı göndererek; *“Türk harikalarının mihrak-ı intişarı (yayılma yeri) olan Ankaramızda toplanarak maarif siyasetinde bir devrin tulûunu tebşir edecek (doğuşunu müjdeleyecek) heyetinizi hürmet ve hasretle selâmlarız”* mesajını ilettiler. İstanbul öğretmenlerinin mesajı kongrede okunduktan sonra Mustafa Kemal Paşa, başarılar dileyerek kongreden ayrıldı. Kongre adına Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey de 18 Temmuz günü, İstanbul Muallimler Cemiyetine özetle şu cevabı verdi: *“... Bu mücadelede, bin kere aziz İstanbulumuz'da çalışan kardeşlerimizin daima bizimle beraber olmalarından bir saniye şüphe etmedik. Sizi bizden ayıran sebepler sizin ve bizim ihtiyarımızdan hariç olan sebeplerdir ve bu ayrılış yalnız şeklidir...”* (Akyüz, *Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi...* 94). İstanbul işgal altında olsa bile cemiyet Anadolu mücadelesini nefes nefese takip etti.

Fizikî ayrılığa rağmen İstanbul öğretmenleri ve dernekleri Anadolu ile ilişkilerini sürdürdü. Büyük Taarruz'un sonucunu büyük bir heyecan ve dikkatle takip eden İstanbul öğretmenleri, zaferden emin oldukları için olsa gerek, zafer kazanılmadan günlerce önce harekete geçerek Başkomutan'ı kutlama girişimde bulundular. Zaferden sonra Başkomutan da bu görüşme için Bursa'yı uygun gördü (Hikmet Arif⁵ 4-5).

⁵ Hikmet Arif tarafından tutulan İstanbul öğretmenlerinin “Bursa Seyahati” notları, 1923 yılında Mekatib-i İbtidaiyye Muallimleri Cemiyeti tarafından kitap haline getirilmiş ve Nezaket Özdemir tarafından 2008 yılında günümüz diline çevrilmiştir. Kitabın orijinal baskısının en son sayfasında kitabın yazarının ismi, “Hikmet Arif” olarak yazılmış; Özdemir de böylece çevirmiş; ancak Özdemir'in çeviri kitabının kapağında yazarın ismi, “Arif Hikmet” olarak yer almıştır. Bu çalışmamızda “Hikmet Arif'in kaleminden çıkan ve 1923 yılında yayımlanan orijinal baskıdan yararlandığımız için yazarın adını Hikmet Arif olarak vermeyi uygun bulduk.

2. Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa Seyahati

Mudanya Ateşkes Antlaşması (11 Ekim 1922) imzalandıktan dört gün sonra Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir ve Refet (Bele) Paşalarla birlikte 15 Ekim günü Bursa'ya gitmek üzere Ankara'dan hareket etti. Bir günlük yolculuktan sonra ertesi gün (16 Ekim 1922) Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler Bursa'da coşkuyla karşılandı. Mustafa Kemal Paşa, Bursa'da Belediye Heyeti'ni kabulü sırasında çarpıcı bir ifade ile Kurtuluş Savaşı'ndan "kuruluş savaşı"na geçişin işaretini verdi: "*Üç buçuk sene süren bu mücadeleden sonra ilim açısından, maarif açısından, iktisadiyat açısından mücadelemize devam edeceğiz ve eminim ki, bunda da muvaffak olacağız*" (Kocatürk 308-309).

17 Ekim 1922 günü Bursa'da kendisini karşılayan çocuklara da gelecek (kuruluş) mesajını çarpıcı bir şekilde verdi: "*Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı, bir talih ışığıdır. Memleketi asıl aydınlığa kavuşturacak sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, kıymetli olduğunu düşünerek ona göre çalışınız. Sizden çok şeyler bekliyoruz; kızlar, çocuklar!*" (Kocatürk 309-310).

19 Eylül 1922 günü, İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi, "*Siz kurtarıcı kumandanlarınızı fahri profesörlüğe oybirliği ile seçmekten şeref duyar*" ifadesiyle Mustafa Kemal Paşa'ya fahri profesörlük verilmesini kararlaştırmıştı. Mustafa Kemal Paşa, bu teklif nedeniyle İstanbul Darülfünununu Edebiyat Fakültesine 26 Ekim 1927 günü Bursa'dan teşekkür telgrafıyla cevap verdi: "*Eminim ki, millî bağımsızlığımızı ilim sahasında fakülteniz sağlayacaktır! Bu şerefli gelişmenin gerçekleşmesini üzerine alan kurulunuz arasında bulunmak bence iftihar sebebidir.*" (Kocatürk 311).

Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Lozan Konferansı çağrısı arasındaki bu kritik dönemde, TBMM Başkanı ve Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa'da diplomatik süreci dikkatle yönettiği görülür. Lozan' a gidecek heyetin başkanının belirlenmesi, Trakya'nın teslim alınması, saltanatın kaldırılması gibi önemli konuları bu süre içerisinde çözmeye çalıştı. Bursa'da İsmet Paşa'nın Dışişleri Bakanı (Hâkimiyet-î Milliye 27 Teşrinievvel 1; Yeni Şark 27 Teşrinievvel 1) olarak atanmasına ve heyet başkanı olarak Lozan'a gönderilmesine karar verildi. Bunlara ilave olarak, Mudanya Mütarekesi'nin 15 Ekim 1922'de yürürlüğe girmesinden sonra Bursa'da kendisiyle görüşen Refet Paşa, Trakya'nın teslim alınması ve müttefik devletlerin işgali altında bulunan İstanbul'da Ankara Hükümeti'ni temsil etme yetkisi ile görevlendirildi (Süzün 8).

Askerî zaferi, Mudanya Ateşkesi ile diplomasiye taşımış olan TBMM'nin, bundan sonraki süreçte gerçekleştirilecek kalıcı barışın sağlanması doğrultusundaki politikası ve bu politikanın temel esasları, o dönemde tüm dünya tarafından merak konusudur. Bu doğrultuda Bursa'da bulunan Mustafa Kemal Paşa ile United Press muhabiri Dr. Edvard King'in 22 Ekim 1922'de İstanbul'dan telgraf yoluyla yaptığı görüşme ile⁶ Fransa'nın önemli gazetelerinden Le Petit Parisien'in muhabirinin yaptığı görüşme son derece önemlidir.⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa seyahati, Milli Mücadele sonrası uygulanacak politikaların başlangıç adımlarının atılması bakımından da önemlidir. Mustafa Kemal Paşa, Bursa'da bulunduğu dönemde Sadrazam Tevfik Paşa'nın, İstanbul'dan kendisine çektiği ortak delege gönderilmesi talebini bildiren 17 Ekim 1922 tarihli telgrafi aldı (Süzün 15-16). Barış görüşmelerine ancak Türkiye Büyük Millet Meclisince meşruiyeti tanınan bir heyetin gidebileceğini belirterek, saltanat makamının artık yok sayıldığını ima etti (Küpeli 126). Başkomutan, Bursa'daki yoğun gündemine rağmen "*gelecekteki kurtuluşumuzun saygıdeğer öncüleri*" diye tanımladığı öğretmenler ile de görüşmeyi uygun buldu.

3. İstanbul Öğretmenlerinin Bursa Seyahati

Mondros Atekes Antlaşması ile başlayan işgaller döneminde, öğretmenler maaşlarını düzenli alamamaya başlamıştı. Birikmiş bütün maaşlarının ödenmesi için öğretmenler, bazı illerde ve İstanbul'da 1 Mart 1920 tarihinden itibaren grev başlattı. İstanbul'da greve 200 okuldan 944 öğretmen katıldı ve grevden yaklaşık 20.000 kadar öğrenci etkilendi. Muallimler Cemiyeti, 10 Aralık 1920'de yapılan genel kurul toplantısında ilköğretim öğretmenlerinin maaşlarını alamamaları konusunda eleştirildi. Cemiyet üyelerinin çoğunun sultanî, idadî ve yüksek okul öğretmenlerinden olması ve ilkokul öğretmenlerinin sorunları ile gereği gibi ilgilenilmemesi üzerine ilkokul öğretmenleri, İstanbul'da 18 Kasım 1921'de "Mekâtib-i İptidaiye Muallime ve Muallimleri Cemiyeti"ni kurdu (Ortak 229).

İstanbul'daki ilköğretim öğretmenleri bağlı oldukları "Mekâtib-i İptidaiyye Muallimleri Cemiyeti" aracılığıyla Anadolu'nun merakla gerçekleşmesini bekledikleri zafer haberi gelmeden (daha İzmir geri alınmadan ve Bursa kurtarılmadan), Türk'e yeni bir hayat, yeni bir feyz ve kurtuluş devri açan millî Kahraman Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına şükranlarını iletmeyi ve mübarek Anadolu topraklarını

⁶ Mustafa Kemal Paşa, "*Bütün cihan bilmelidir ki Türkiye hür ve müstakil yaşamaya karar vermiştir*" dedi (Hâkimiyet-i Millîye 24 Teşrinievvel 1).

⁷ Görüşmelerin içerikleri için bakınız (Süzün 11-12).

ziyaret etmeyi millî bir vazife olarak görmüştü. Nihayet beklenen zafer haberi İstanbul'a ulaştığında, İstanbul'da yer yerinden oynadı. Kafile hâlinde Anadolu'ya gidebilmek için ilk defa müracaat eden meslek grubu da ilköğretim öğretmenleri oldu. Bu neşe ve heyecan günlerinde öğretmenler, İstanbul'da da bir çok şenlikler yaptı ve "İzmir Kızı" temsiliyle bütün İstanbul'u ayağa kaldırdılar. Muzaffer kumandanın arkadaşlarıyla beraber Bursa'da bulunduğu haberi üzerine seyahat, TBMM'nin İstanbul temsilcisi Hamid Bey'in⁸ de girişimiyle, 27 Ekim 1922 Cuma günü için kararlaştırıldı (Hikmet Arif 5).

Hem İstanbul, hem Bursa seyahat için gerekli hazırlıkları yaptı. Çünkü bu sıradan bir seyahat değildi. İstanbul'un irfan ordusu, vatani işgalden kurtaran Başkomutan'ı ziyarete gidiyordu. İstanbul halkı da öğretmenler kadar bu seyahate önem veriyor ve heyecanlanıyordu. Bursa'da misafirlerini bekleyen başkomutan da bu seyahate çok önem veriyor ve sabırsızlıkla konuklarına yarının mesajlarını verebilmek için bekliyordu. Başkomutan, konuklarına verdiği önem nedeniyle konuklarının törenlerle karşılanması için asker ve sivil yöneticilere gerekli talimatı verdi (Hikmet Arif 5-6).

İstanbul'da seyahat hazırlıkları yapıldı ve 27 Ekim Cuma günü Büyük Reşit Paşa Numune Okulunda toplanan 472 öğretmen, Bab-ı Ali Caddesi'ni, Sirkeci'yi, Eminönü'nü bir akın hâlinde doldurdu. Kalplerinde ve çehrelerinde hassasiyetin büyük ve derin manasını taşıyan İstanbul'un irfan ordusu, âdeta millî ve büyük vazifeye koşuyordu. Köprüde halk, İstanbul'dan ilk defa ayrılan bu muazzam heyeti uğurlamak için toplanmıştı. Heyet, saat 11'de mızikanın çaldığı "Ey Gaziler" havası arasında yavaş yavaş iskeleden ayrılırken, iskelede bulunan bütün vapurlar üçer defa düdükle çaldı. Köprüde binlerce mendil sallandı ve yolcular uğurlandı (Hikmet Arif 5-6).

Vapur yol aldıkça, öğretmenlerin sevinçlerinde hayrete ve hayranlığa benzemez bir hâl göze çarpıyordu. Uzun zamandan beri yalnız elem, hicran ve felâket gördükleri için seyahate hâlâ inanamıyor, bunun tasdikini bekliyor gibi yanındakine; "Gidiyoruz, değil mi?" diye soruyordu. Ve istiyordu ki karşısındaki kuvvetle, kararlılıkla, "Evet, gidiyoruz!" desin. Öğretmenler, Mudanya'yı gördüklerinde Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı dakikanın heyecanını

⁸ Hamit Hasancan (1870-1943)'in hayatı için bakınız (Tevetoğlu 681-690).

yaşadılar. Hikmet Arif Bey⁹ duygularını “*mübarek belde gözlerimin önünde bir tutam gül gibi açıldı*” diye ifade etti (Hikmet Arif 6-7).

Vapur Mudanya sahiline yaklaştığında, iskelenin üzerinde öğretmenleri karşılamak üzere mektep çocukları ve bando hazır hâldeydi. Vapur, orduya mensup bando-mızıkancının selâm havası arasında iskeleye yanaştı ve öğretmenler heyecanla bu galip ve muzaffer askeri alkışladı. Sanki o alkışa, şükranına, minnete değer hiçbir şey yapmamış gibi Türk askerinin sakin, mütevazî, vakur ve ciddi duruşu hiç bozulmadı. Öğretmenler adına M. Besim Bey, kaptan köprüsüne çıkarak, üç seneden beri ilk defa hür ve temiz vatan toprağı gördüklerini ifade ederek, mucizeler yaratan Türk ordusuna mensup kahraman askerleri görmeyi başardıklarından dolayı hissettikleri derin sevinç ve şükranlarını sundu. Bu konuşmaya Tümen Komutanı Osman Nuri Paşa¹⁰ ile Mudanya Kaymakamı Fahri Bey karşılık verdi. Öğretmenleri bir arada görmekten dolayı memnuniyetini ifade eden Osman Nuri Paşa, ordunun kendisine düşen görevi yaptığını belirterek, en mühim vazifenin öğretmenlere ait olduğunu vurguladı. Öğretmenler, komutandan ve konuşmadan çok etkilenmelerini sürekli alkışlarla gösterdi.¹¹

Öğretmenler, Mudanya’daki karargâh askerleri ile komutanların samimiyetine hayran kaldılar. Heyeti selamlayan Osman Nuri Paşa’nın bir kumandan, bir paşa olduğu hâlde askerlerinin arasında teklifsiz, merasimsiz, alelâde bir nefer gibi dolaşması öğretmenlere Anadolu muzafferiyetinin sırrını da ruhunu da öğretiyordu (Hikmet Arif 7).

Mudanya’dan ayrılan tren, zeytin ağaçlarının arasından süzülüp geçti. Trenin yolcuları, yolda tesadüf ettikleri askerleri selâmlayıp, alkışladı. Yol boyunca düşmanın götürmeye fırsat bulamadığı cephaneye birikintilerine, kamyonlara ve toplara rastladılar. Çünkü işgalin izleri henüz kapanmamıştı. Bursa’yı uzaklardan

⁹ Heyette yer alan öğretmenlerden Hikmet Arif Bey, seyahate dair notları aldı ve bunları seyahatten sonra *Bursa Seyahati* adı altında kitap hâline getirdi.

¹⁰ Tümgeneral Osman Nuri Koptagel (1874-1942), Erzincan’da doğdu, 1895’te Harpokulu’ndan mezun oldu. 18 Ekim 1919’da 12. Tümen Komutanı oldu. Kurtuluş Savaşı’nda Kars’ın Ermenilerden kurtarılmasından büyük rol oynadı. 1921 sonbaharında tümeniyle Batı Cephesi emrine girdi. İstiklâl Madalyası aldı ve 1934’te emekli oldu (*Türk İstiklâl Harbine Katılan...* 38-39).

¹¹ Hikmet Arif Bey, kendi gözlemlerini; “*kelimeler, bu gazi komutanın ağzından tam bir açıklıkla çıkıyordu. O, askerine kumanda eder, kutasına bir emir verir gibi katıyetle söylüyordu ve muallimler onu alkışlıyordu. Öyle ki, ardı arkası gelmeyen bir alkışla sanki ruhlarının hararetini avuçlarının arasına almış, bugün dünyaya yeni gelmiş bir çocuk gibi, bugün zindanının kalın kapısından demir kilitler kalkmış, hürriyeti bulmuş, ne yaptığını bilmez bir masum gibi sürekli alkışlıyordu.*” şeklinde not aldı (Hikmet Arif 7).

gördüklerinde içlerindeki mutluluğa, hürriyete olan ihtiyaçları ve ruhlarındaki hazzın sonsuz büyüklüğü eklendi ve bir şahin gibi uçmak istediler (Hikmet Arif 8).

4.İstanbul Öğretmenlerinin Bursa'da Karşılanmaları ve Mustafa Kemal Paşa Tarafından Kabul Edilmeleri

Bursa'daki buluşma sıradan bir buluşma olmayacaktı. Çünkü Bursa Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti idi ve işgalden yeni kurtarılmıştı. Mustafa Kemal Paşa, bu buluşmaya Ankara'dan Milli Mücadele'nin ve Millî Meclisin merkezinden yola çıktı (bu merkez Cumhuriyet'e başkent olacaktır). Onun kazandığı zaferi tebrik etmek için gelen öğretmenler de son başkent olan ve henüz işgal altında bulunan İstanbul'dan yola çıkıp geldiler. Bu buluşmadan sonra hem başkentler yer değiştirecek hem de Mustafa Kemal Paşa'nın "başkomutanlık"tan "başöğretmenlik"e geçiş süreci başlayacaktır.

Öğretmenler, Mudanya'da olduğu gibi Bursa'da da törenle karşılandı. Tren Muradiye istasyonuna geldiğinde öğretmenler, Bursa halkının istasyon arkasındaki meydanlığı doldurmuş olduğunu gördü. Halk ve asker arasında eski tanıdıkları vardı. Vali Hacı Adil Bey¹², uzun boyu, beyaz sakalıyla, başında kalpağı, halk arasında idi. Hamdullah Suphi Bey, bembeyaz olmuş genç başıyla her zamanki gibi hassas ve heyecanlıydı. Bursa'nın şair mebusu Muhittin Baha¹³ Bey, ileride duruyordu. Yahya Kemal kırmızı fesıyla bu kalpaklılar arasında bir yabancı gibi görünüyordu. Tren durduğunda öğretmenler, ardı arkası gelmeyen bir alkış tufanı ile karşılandı ve eski tanıdıklar birbirine kavuştu (Hikmet Arif 8).

¹² Adil Arda (1869-1935), Lofça'da doğdu. Hukuk okudu ve çeşitli memurluklardan ve öğretmenlikten sonra 26 Ağustos 1909'da Edirne Valiliğine tayin oldu. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkezi ve Mesul Murahhası ve Genel Sekrterliğine seçildi. 9 Ocak 1912'de Mahmut Şevket Paşa Kabinesinde İçişleri Bakanı oldu. Bursa Mebusu seçildikten sonra Meclis Başkanı oldu. Malta esirliğinden sonra tedavi için Almanya'ya gitti ve dönüşünde (17 Haziran 1922) Adana Valiliğine atandı; ancak sağlığı düzelmediği için istifa etti. Eylül ayında Bursa Valiliğine tayin edildi. 1923'te Reji İdaresi Müdürü olduktan sonra emekliye ayrıldı ve İnhisar İdaresi Meclis Üyesi ve Başkanı görevini 1926 yılına kadar sürdürdü. Lozan Antlaşması hükümleri gereği Türk-Fransız Karma Hakem Mahkemesinde Türk Hâkimliğine seçildi ve aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Müdürü oldu. İstanbul'da vefat etti (*Meşhur Valiler 50 Ünlü Vali* 285-290).

¹³ Muhittin Baha Pars (1884-1954) Bursa Erkek Lisesi'ni, ardından İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. BMM'de bulunduğu sıralarda 7 Mayıs 1921'de Ankara'da kurulan Milli Mücadele yanlısı Türkiye Muallime ve Muallimler Dernekleri Birlik'in kurucuları arasında yer aldı. Daha fazla bilgi için bakınız (Bozkurt 11-32).

Öğretmenler, Muradiye İstasyonu'ndan şehre doğru gelirken daha da heyecanlandı; çünkü yeni bir tarih başlatan o büyük kahramana doğru gittiklerini biliyorlardı¹⁴. Bu duygu ve heyecanla karanlığın yavaş yavaş çöktüğü Bursa'ya Başkumandanlık Köşküne geldiler. Burada da tören ile karşılandılar ve mızıka Mustafa Kemal Paşa Marşı'na başlarken birdenbire hepsi tuhaf ve esrarlı bir rüyadan uyanmış gibi kendilerine geldi. Ancak yeniden mânâsı anlaşılamayan bir ürperme içerisine girdiler. Hiç kimse kalbine, asabına hâkim değildi. Hiç ses yoktu ve Bursa halkının katılmasıyla binlerce kişi tek bir adam gibi teneffüs ediyordu. Birden alacakaranlığın kendisini hissterdiği mermer merdivenden bir gölge indi. Bu, Türk'ün asırlardan beri beklediği o büyük kahraman idi. Eski Bizans tepelerinde dilden dile geçen, genç anaların yavrularına söylediği ninniler arasında ismi dolaşan o büyük ve kahraman Türk paşasıydı. Onu üç buçuk sene sonra bir mucize gibi kendi arasında görenlerin ruhlarındaki düğüm bir an içinde çözüldü. Orada biriken ıstırap ve hasret ateşi birden bire coştı ve o zaman bir çığlıktır koptu. Bu sesi, bir sıla, bir hasret sesi gibi ruhun bilinmeyen bir yerinden, yeri belli olmayan bir derinliğinden 472 öğretmen kalplerinden bağıyordu. Üç yıldır onların kanında ölüme benzer bir tembellek vardı. Hıçkırıkları boğazında düğümlenmişti. Şimdi onlardan mesut kim olabilirdi? (Hikmet Arif 11).

Paşa, hiçbir heyecanın veremeyeceği bu kâfi derecede neşenin uğultusunu pek çabuk sezdi ve öğretmenleri birer birer görmek, onlarla teker teker görüşmek istedi. Yukarı çıktı ve konukları onu takip etti. İçeri ilk giren Maarif Müdür Saffet Bey oldu. Saffet Bey'in heyecanı sesinde derin bir titremeye neden oldu: *"Baş Kumandanımız zafer ordularımızın arkasından yürümeye, sizden almış olduğu azim ve imanla mecbur olan İstanbul'un Maarif ordusunu size takdim etmek şerefini bahş ettiğinden dolayı Cenab-ı Hakk'a ve o ordu efradının birer birer huzur-u âliyenizden*

¹⁴ Hikmet Arif Bey, Mustafa Kemal Paşa ile görüşüleceği için istasyondan şehre gidiş duygularını ve gözlemlerini Mustafa Kemal Paşa efsanesi ile birleştirdi. Arif Bey'e göre, Peri masallarındaki kont şehzadeler gibi, ismi İstanbul'u bir baştan bir başa dolduran o büyük o büyük serdarı görmeye gidiyorlardı. Bu öyle büyük bir serdar ki, tarihlerde bir eşi olmayan harika bir yiğitti. O yiğit, menkabelerini dinledikleri şahane bir seferle dünyayı bir baştan bir başa dolaşan hesapsız birisi değildi. Saf saf asker birliklerinin önünde, silahların bin şakırtıları arasında yüksek levendatlar üstünde zaferden zaferden zafere koşan bir serdar değildi. O yiğit, mağlup edilen, kından silahı alınan, hakk-ı hayatı namına ne varsa kendisinden koparılan, bütün dünya milletlerinin hücumuna, öfkesine, kinine maruz kalan, içinden dışından fethedildiği zannolunan, tamamıyla öldüğüne kanaat getirilen, parçalanmış bir diyarı, öldükten sonra diriltme şerefine ulaşan, seneler ve aylardan sonra düşmanlarını bile, dünyayı bile mecbur-u aman eden bir destan-ı zafer sahibiydi. Şimdiye kadar tarihin kaydetmediği ve dünya milletlerinden hiç birine nasip olmayan bu destanı o kumandanın dehası yarattı. En evvel o kahramanı duyan da İstanbul muallimleriydi. Öyle ki, onu mücadeleye başlarken tanıdılar ve İstanbul inim inim inlerken, loş dershanelerinde öğrencilerine yarı içten okunan bir dua gibi onun ismini fısıldadıkları masal kahramanın önüne çıkacaklardı (Hikmet Arif 8-11).

geçerek resm-i tâzim ve tebcili ifaya müsaade buyurduğunuzdan dolayı zat-ı devletlerine arz-ı şükran eylerim” sözlerine Paşa teşekkür ederek karşılık verdi. Saffet Bey’den sonra Mekâtib-i İptidaiyye Muallimleri Cemiyeti namına hazırlanan şükran albümünü takdim etmek üzere heyet idare reisi Macit Bey ile azadan Makbule, Pakize Hanımlar ve Hacı Tahir Efendi’den oluşan heyet kabul edildi. Büyük defter takdim edilirken Reis Macit Bey heyecandan titreyen sesiyle; “*Bunun gibi yüzlerce şükran defteri takdim etsek, ömrümüzün sonuna kadar davay-ı devletinizle meşgul olsak, yine vazife-i şükranımızı hakkıyla ifa etmiş olmayız. İstanbul Mekâtib-i İptidaiyye Muallimleri Cemiyeti’nin bu naçiz yadigarını lütfen kabul buyurun*” dedi ve defter takdim edildi. Paşa, Heyet-i Azası’nın birer birer elini sıktı, teşekkür etti. (Hikmet Arif 8-11). Bu taktimden sonra, Mustafa Kemal Paşa öğretmenlerle görüşmeye başladı.

Salonun ortasında Mustafa Kemal Paşa; sağ taraflarında Fevzi ve Kâzım (Özalp) Paşalar; sol taraflarında İsmet, Kâzım Karabekir, Kemalettin Paşalar ve karşılarında Hacı Adil Bey ve Saffet Bey, Ruşen Eşref Bey, Yahya Kemal Bey duruyordu ve hepsi ayakta idiler. (Önce) muallim hanımlar birer birer içeri girdi ve Paşa’nın elini sıkarak saygılarını bildirerek, birkaç kelime içinde en büyük nutuklardan daha açık, daha etkili olan o dakikadaki duygularını anlattılar. Paşa gülerek cevap verdi ve hepsiyle ayrı ayrı görüştü. Heyet-i İdare’den öğretmen Reşadiyeli Fikri Bey, Paşa’nın önünde birdenbire durdu ve gür bir sesle:

Paşa Hazretleri, o kadar büyüksünüz ki, size hitap edecek kelim bulamıyorum. Hissiyatımı yine alelade kelimelerle ifade edeceğim: Bu memleketi kurtardınız. Paşa Hazretleri, onu ölümden kurtardınız. Fakat Paşam, bundan sonra da, bu büyük vazifeden sonra da bu memleket için aynı mücahede ile aynı azim ve imanla çalışmanızı istiyoruz. Sonuna kadar, ömrünüzün son dakikasına kadar bu zavallı memleket için çalışacaksınız. Bu mübarek mücahedenizi memleketin yarınki hayatında da tecelli ettireceksiniz. Bunu istiyoruz, Paşa Hazretleri (Hikmet Arif 12).

Paşa fevkalâde coşup elini elinden bırakmayarak ve onu kendisine çekerek: “*Biz elimizden geldiği kadar çalıştık ve çalışacağız. Fakat onu sizden bekliyoruz genç muallim, onu irfan ordusundan bekliyoruz*” dedi.¹⁵ Bu tanışma merasimi bittikten

¹⁵ Şüphesiz birçok öğretmen Paşa’nın huzurunda söz söylediler. Hem de çok heyecan veren, çok samimi sözler söylediler. Ancak Hikmet Arif Bey hepsini kayda geçiremedi (Hikmet Arif 12).

sonra Paşa Hazretleri gece Şark Sinema-Tiyatro Salonunda¹⁶ samimi bir aile hâlinde toplanmayı arzu ettiler (Hikmet Arif 12).

Öğretmenler heyeti yemeklerini yedikten sonra Bursa'nın güzel ve muntazam bir binası olan Setbaşı'nda bulunan Şark Sinema-Tiyatrosu Salonunda toplandılar. Bu bina şüphesiz ilk defa kadın ve erkeği bir arada görüyordu. Sahnede, ortada Mustafa Kemal Paşa, sağında Fevzi, Kâzım Karabekir ve Kâzım (Özalp) Paşalar, solunda İsmet ve Kemalettin Sami Paşalar oturuyordu. Törene mızıkanın çaldığı İstiklâl Marşı'yla başlandı. Bundan sonra muallimlerden bir grup "Toplar Atılırken" marşını söyledi ve marşın sonunda şiddetle alkışlandılar. Özellikle "Yaşa, Bin Yaşa-Mustafa Kemal Paşa" bölümü öğretmenler tarafından defaatle, şiddetle içten alkışlandı. Paşa,tekrar tekrar teşekkürle mecbur oldu (Hikmet Arif 12-15).

Marşlardan sonra Şehit Niyazi Bey Numune Mektebi Müdürü Kemal Zülfü Bey, heyetin namına Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben "Türk'ün Büyük Halaskârı" hitabıyla başladığı nutkunu; *"Yirmi beş asırlık Türk'ün büyük tarihini üç buçuk senelik ilahi bir zaferle şerefleyen ve onu arzın bütün insanıyet ve medeniyetine tanıtan büyük gazanızı takdis ve tebcil eyleyen İstanbul öğretmenleri, bugün huzur-u devletinizde bulunuyor..."* diye sürdürdü. Kemal Zülfü Bey, konuşmasında geleceğe vurgu yaptı ve vatanın ve milletin geleceği için Başkomutan'dan muzaffer ordusuna verdiği görev gibi eğitim ordusuna görev vermesini istedi: *"...Türk Milletine ve onun necip ordularına hayat veren büyük deha Gazi'den, bugünün ilim ordusu, yarının zafer yollarında metin bir imanla yürümek için nur ve ziya istiyor..."* Konuşmasının devamında Mustafa Kemal Paşa'yı ilim ordusunun başına davet etti: *"...bugün milletin ve millî orduların başında kudret ve dehasıyla harikalar yaratan Mustafa Kemal'i yarın ilmî orduların başında aynı kudret ve aynı deha ile şarktan doğacak medeniyetin nur ve ziyası olarak görmek istiyoruz... Artık ölüm endişesinden uzaklaşan bu büyük millet sizi takip ederek, daima hayata ve nura doğru koşacaktır."* (Hikmet Arif 12-16). Bu konuşmadan sonra öğretmenlere hitap etmek sırası Mustafa Kemal Paşa'ya gelmişti.

¹⁶ Hikmet Arif'in notları ile Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nde Şark Tiyatrosu, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü'nde ve bazı diğer kaynaklarda Şark Sineması olarak geçmektedir. Bu durum binanın hem sinema hem de tiyatro salonu olarak kullanılmasından kaynaklanabilir. Setbaşı Köprüsü'nün kuzeybatısında bulunan bina 1980'lerin başında yanmış ve 1997-1999 yılları arasında restore edilmiştir (Süzün 8).

5. Başkomutanlıktan Başöğretmenliğe Geçiş Konuşması

Ankara’da toplanan Maarif Kongresi’nde, “gelecekteki kurtuluşumuzun saygıdeğer öncüleri” olarak tanımladığı öğretmenlere, “*Silahla olduğu gibi beyniyle de mücadele eden milletimizin, birincide olduğu gibi ikinci sahada da zafer kazanacağına şüphem yoktur*” sözünün silahlı zaferini, Sakarya ve Büyük Taarruz ile yerine getirmişti. Silahlı kesin zafer kazanıldığına göre, hiç vakit kaybetmeksizin beyni eğitime ve toplumu aydınlatma zaferini elde edecek olan savaşa başlayabilirdi. Gerçi Maarif Kongresi örneğinde görüldüğü gibi silahlı savaş devam ederken hâttâ savaşın en kritik aşamasında kongreyi ertelemeyerek her iki savaşı birlikte vermekteydi¹⁷. Ancak vatanın işgali ve milletin imhası söz konusu olduğu için önceliği cephe savaşına vermişti ve artık birinci öngörüsü gerçekleşmişti. Şüphesiz ikinci öngörüsünü de gerçekleştirecekti. Ama birinci zaferi ne kadar büyük olursa olsun onun kutlamalarla kaybedecek vakti yoktu. Hatta İstanbul’un işgalden resmî olarak kurtuluşunu bile bekleyemezdi.

İzmirliiler, 9 Eylül 1922 akşamı büyük kurtarıcılarını ağırlamaktadır. Türk ordusunun ilk üniformalı ve rütbeli kadın askeri Halide Edip (Adıvar) Onbaşı, Başkomutan’ına bir ara yaklaşır, kendisini kutlamak ister ve sorar: “*Paşam, hayatınızın en büyük mücadelesini, nihayet tarihin kaydettiği en büyük bir zaferle, büyük başarılarla bitirdiniz, ne kadar bahtiyarsınız kimbilir?*” En içten övgüleri taşıyan bu sözlere Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın verdiği cevap, onun içindeki yanan ateşi gösterir: “*Halide Hanım, mücadelemizin bence en küçük kısmını bitirdik. Geri kalmış halkımızın yetiştirilmesi ve milletimizin Batı medeniyeti seviyesine ulaştırılması için asıl ve büyük mücadelemize şimdi başlıyoruz*” (Göksel 958).

Zafer sonrası kararlı tutumuyla Boğazlar krizini aşmış, Trakya’yı, Mudanya Ateşkes Antlaşması’yla savaşmadan topraklarına katarak diplomasi alanındaki başarısını da ortaya koymuştu. Ancak Boğazların durumu belli değildi ve İstanbul işgal altındaydı. Henüz barış konferansı da toplanmamıştı ve dışarıya karşı diplomasi savaşıyla birlikte, içerideki savaş yıkımlarını gidermek gerekiyordu. Bu mücadelelerin sonucunu beklerse geç kalınacağını biliyordu. Cepheye başkomutanlığını yaptığı muzaffer ordunun komutanlarıyla (Başkomutanlık karargahı ile) geldiği salonda, eğitim ordularına hedeflerini ve yöntemlerini

¹⁷ Büyük Taarruz başlamadan, 1 Mart 1922 günü, TBMM’nin III. toplanma yılını açarken, eğitimin amacını, “bir taraftan cehaleti yok etmek, bir taraftan da memleket evlâdını toplumsal hayata ve iktisadiyede fillen etkili ve verimli kılabilmek için gerekli olan ilk bilgileri uygulamalı bir tarzda vermek” olarak açıkladı (*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri Cilt: I 245*).

sıralayarak, uzun soluklu olacak bu mücadelenin başöğretmenliğine adım atacaktı. 3 Haziran 1921 tarihli Hâkimiyet-i Millîye gazetesinin başyazısında, “*Milletleri muzaffer eden iki esaslı unsur, asker ve muallimdir...*” (Akyüz 103) denmişti. Asker ordusu zaferiyle vatanı kurtarmıştı. Şimdi sıra eğitim ordusunun milletini kurtarmasına gelmişti ve Bursa Şark Tiyatro Salonu onun konuşmasını heyecanla bekliyordu.

Kemal Zülfü Bey'den sonra Mustafa Kemal Paşa ayağa kalktı ve yavaş yavaş kürsünün başına geldi. Başkomutan, yüzündeki o ciddi tebessümle ve tam bir açıklıkla ilmî bir tez müdafaa eden ölümsüz bir profesör gibi söze başladı (Yeni Şark 31 Teşrinievvel 3).

“Hanımlar”, “Beyler” hitabıyla başladığı konuşmasında öğretmenleri “nur ocaklarını temsil eden yüce bir topluluk” olarak tanımladı ve onlarla bir arada olmasından dolayı sonsuz mutluluk yaşadığını ifade etti. Öğretmenlerin kalplerindeki duyguları, kafalarındaki fikirleri, doğrudan doğruya gözlerinde ve alınlarında okumanın kendisi için sevinç kaynağı olduğunu ifade etti. Öğretmenler karşısındaki heyecanını ve onlardan beklentilerini eğitim ışığına hasret vatan çocukları adına yakarırcasına dile getirdi:

İsterdim ki, aranızda bulunayım, çocuk olayım, genç olayım ve sizin nur saçan eğitim dairenizde bulunayım. Sizden feyiz alayım, siz beni yetiştiresiniz. O zaman zannediyorum ki, milletim için, daha faydalı çok faydalı olurum; fakat maalesef elde edilemez bir arzu karşısında bulunuyoruz. Dolayısıyla kendi şahsım hesabına yerine getirilemeyecek olan bu arzunun yerine başka bir talepte bulunacağım; bugünün evlâtlarını yetiştiriniz. Onları memlekete, millete faydalı uzuvlar yapınız... Bunu sizden talep ve rica ediyorum... (*Atatürk'ün Bütün Eserleri Cilt: 14 41*).

Şüphesiz ki bu istek sadece salonda bulunan öğretmenlerle sınırlı değildi.

Bu sıcak ve duygu dolu girişten sonra onlara muallim (öğretmen) hanımlar, muallim (öğretmen) beyler, diye hitap etti ve neden “muallime” demediğine; “ben lisanımızda “tâi te'nis” (dişiliği belirten yabancı ekler) kullanmak zaruretinde (zorunda) olmadığımızı zannediyorum” demek suretiyle açıklık getirdi (*Atatürk'ün Bütün Eserleri Cilt:14 42*).

Konuşmasının devamında bir milleti, uğradığı herhangi bir felaketten kurtarmanın ve bir milleti uyandırmanın aydınların en önemli bir ödevi olduğunu hatırlatarak, bugün ulaşılan askeri zaferin gerçek kurtuluş noktası olmadığını ifade

etti. Hakiki kurtuluş için önerilerini söylemeden önce hastasını iyileştirmek için çaba gösteren bir doktor gibi tedaviden önce teşhisini açıklama gereği duydu:”*Bir milletin felakete maruz olması demek, o milletin hasta, marazlı olması demektir.*” (Atatürk’ün Bütün Eserleri Cilt: 14 42). Bu bir durum tespitidir ve tıpkı Amasya Tamimi’nin birinci maddesindeki; “*Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.*” (Atatürk 24) cümlesine benzemektedir. Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı nasıl Millî Mücadele ile zafere ulaştıysa, milleti yıkımlara uğratan hastalıkla (felâketle) mücadele de zafere ulaştırılmaya çalışılacaktır. Bu durum, yeni bir savaşımın gerekçesini oluşturacaktır.

Bursa’da durum tespitinden sonra asıl kurtuluşun toplumsal ve sosyal yapıdaki bu hastalığı teşhis ve tedavi etmekle sağlanacağını ifade etti ve tedavi yöntemi olarak bilimi işaret etti: “... *Hastalığın tedavisi ancak ilmî ve fennî bir tarzda yapılacak olursa şifa verici olur*” (Atatürk’ün Bütün Eserleri Cilt:14 42). Amasya Tamiminde çözüm yöntemini, “*Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.*” (Atatürk 24) sözü ile dile getirmişti.

Mustafa Kemal Paşa, Bursa konuşmasında akıl temelinde, bilim ve fennin kılavuzluğunda yeni bir savaşın yöntemini ve gerekçesini açıklamış oldu. Amasya Tamimi’nde belirttiği milletin azim ve kararı, önce kongre kararlarında yer aldı sonra Ankara’da Büyük Millet Meclisinde kurumsallaştı. Bursa’da sunduğu çözüm önerisi olan “ilim ve fen” akıl temeli üzerine yükselerek, devrimlerin, aydınlanmanın, eğitimin, kültür-sanatın ve iktisadi gelişmenin kılavuzu olacaktı. “Bilim ve Fen” önce Misak-ı Maarif ile programlaşacak, sonra Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) ile yasalaşacaktı.

Dönemin Millî Eğitim Bakanı İsmail Sefa Bey’in “Misak-ı Maarif” olarak tanımlanan “Gazi Hazretlerinin Eğitim Umdesi; Asri Terbiye ve Maarif” adıyla 1923 yılında yayınladığı genelgede üç temel konu üzerinde durulmuştur. Birincisi: “... *Çocuklar ne öğrenebilirler, kabiliyetleri ne derecededir.*” İkincisi: “... *Bu ölçüleri sağlayacak mektep programı kitabilikten çıkıp hayati olmalıdır... Dünün programı programı ile yarının adamları yetiştirilemez.*”. Üçüncüsü de gençleri “... *Ameli, pratik bilgi ile donatıp hayat hazırlamaktır*” (Akgün ve Uluğtekin 287). Bursa konuşmasında Mustafa Kemal Paşa, millet hastalığının tedavi kurumunu, okul olarak açıklamıştı. Misakı Maarif programında mektebin kitabi olmaktan çıkarılarak hayata uygun hâle getirilmesiyle birlikte geleceğin gençlerinin pratik bilgi (ilim ve fen) ile hayata hazırlanması öngörülmüştür.

3 Mart 1924 tarihli ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) (Genç 19) yasası ile genel eğitim ve kültür politikasında, milletin duygu ve düşünce bakımından birliğini sağlayabilmek için tüm eğitim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı. Ayrıca eğitimde laiklik ilkesine doğru önemli bir adım atılarak (Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 2001'e* 300) ilim ve fennin uygulanabilmesinin önü açıldı.

Bursa'da öğretmenlerin karşısında konuştuğu için yaptığı tespit ve tedavileri daha ayrıntılı olarak açıklayabilme olağanına sahipti. Bu nedenle konuşmasının devamında milleti millet yapan, ilerleten ve geliştiren kuvvetleri “fikir kuvvetleri ve sosyal kuvvetler” olarak açıkladı. Fikirlerin hastalıklı olmasının sosyal yaşamı felç edeceğini yani hareketsiz kılacağını vurguladı: *“Dolayısıyla fikirler, manasız mantıksız, faydasız, belki zararlı birtakım safsatalarla dolu olursa o fikirler hastalıklıdır. Toplum hayatı da akıl ve mantıktan, insanlıktan, her türlü manadan uzak, faydasız ve zararlı birtakım akideler ve ananelerle dolu olursa felç olur”* (Atatürk'ün *Bütün Eserleri Cilt: 14 43; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt: II 146-47*).

Bu tespitinden sonra felçli hastalığın tedavisi için çağın özelliğine göre ilim ve fennin gerekliliğine dikkat çekti ve ilim ve fennin oluşturulabilmesi için okulun gerekli olduğunu vurguladı. Amasya Tamimi'nde ortaya çıkan millî irade, nasıl TBMM ile kurumsallaştıysa, ilim ve fenni de okulla kurumsallaştıracağını haberini vermiş oldu.

Okuldan beklentisini de okulun genç kafalara insanlığa saygıyı, millet ve memlekete sevgiyi, şerefi istiklâlî öğreteceğini, istiklâl tehlikeye düştüğü zamanda onu kurtarmak için tutulması gereken en doğru yolu öğreteceğini vurguladı.

İlim ve fen hakkındaki görüşlerini pekiştirmek için daha yeni tecrübe ettiği Türk Milli Mücadelesi'ne atıfta bulundu: *“Memleketimizin en mâmur (bayındır), en lâtif (alımlı), en güzel yerlerini üç buçuk sene kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlup eden zaferin sırrı nerededir. Bilir misiniz? Orduların sevk ve idaresinde (yönetiminde) ilim ve fen düsturlarını (ilim ve bilim (fen) esaslarını) rehber ittihaz (kılavuz kabul) etmektedir”* (Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri Cilt:II 47*).

Kurtuluş Savaşı başarısını, “kuruluş” için de tekrarlamak için ilim ve fennin kurumsallaşmasının gerekliliğine dikkat çekerek, *“Milletimizi yetiştirmek için asıl olan mekteplerimizin (okullarımızın), darülfünunlarımızın (üniversitelerimizin)*

teessüsünde (kurulmasında) aynı meslekî (yolu) takip edeceğiz” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri Cilt:II 47) diyerek, kararlı bir hedef koydu.

Türk toplumunun her alanda sağlıklı gelişebilmesi için ilim ve fenin başarısının şart olduğunu dile getirdi: “Evet, milletimizin siyasî, içtimai (sosyal) hayatında, milletimizin fikir terbiyesinde (eğitiminde) de rehberimiz (yol göstericimiz) ilim ve fen (bilim ve teknik) olacaktır. Mektep (okul) sayesinde, mektebin (okulun) vereceği ilim ve fen (bilim ve teknik) sayesinde ki Türk milleti, Türk sanatı, Türk iktisadiyatı (ekonomisi), Türk şiir ve edebiyatı, bütün bedayüyle (ince güzellikleriyle) hep inkişaf eder (gelişir)” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri Cilt:II 47).

Bütün eğitim reformcularının reform yapmadan önce geleneksel eğitim sistemini eleştirdikleri dikkati çeker. Ancak Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Bursa konuşmasında geleneksel eğitim sistemini eleştirmek yerine doğrudan çözüm önerilerini sunduğu görülmektedir. Bunun sebebi, Mustafa Kemal Paşa’nın geleneksel Osmanlı eğitimine eleştirisini 15 Temmuz 1921’de Ankara’da toplanan Maarif Kongresi’nin açılış konuşmasında yapmış olmasındadır. Maarif Kongresi’nde; yüzyılların yönetim ihmâllerinin devlette vücuda getirdiği yaraları tedaviye harcanacak gayretlerin en büyüğünün irfan yolunda (Atatürk’ün Bütün Eserleri Cilt:11 236) olacağını belirterek eleştirilerini sürdürmüştü:

Şimdiye kadar takip edilmiş tahsil ve terbiye usullerinin gerileme tarihimize en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin bütün hurafelerden sıyrılmış, doğudan ve batıdan gelen yabancı tesirlerden uzak ve millî karakterimizle orantılı bir kültür kastediyorum (Akyüz Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 2001’e 292-293). Millî dehamızın gelişmesi ancak böyle bir kültür ile mümkündür. Yabancı kültür, eski usullerin yıkıcı tesirlerini artırır... (Atatürk’ün Bütün Eserleri Cilt:11 20; Aytaç 19).

Amasya Tamimi’nde İstanbul Hükümeti’nin üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirmediğini gerekçe göstermişti. Bursa konuşmasında hastalık tespitinden bahsetmişti. Ankara’da toplanan Maarif Kongresi’nde ise geleneksel eğitimin devletin çöküşünün en önemli nedeni olduğunu yine hastalıkla açıklamıştı.

Amasya Tamimi, düşman işgaline karşı başlatılması planlanan ulusal direnişin hedeflerini ve araçlarını duyuran “ilk strateji belgesi” kabul edilmektedir (Özdemir 41). Bu duyuru, adım adım uygulanmaya konulmuş, önce kongrelerle kurallara bağlanmış, sonra Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla kurumsallaşmıştı.

Tamimde ön görüldüğü gibi milletin bağımsızlığını, milletin azim ve kararıyla oluşturulan Meclis kurumu öncülüğünde, Başkomutan'ın liderliğinde Türk milleti ve Türk ordusu sağlamıştı.

Bursa konuşmasında bireysel, sosyal ve toplumsal bünyemizin hastalığının ilim ve fen kılavuzluğu ile tedavisi öngörülmüştür. Tedavinin başarıya ulaşabilmesi için ilim ve fennin kurumsallaşacağı okulların açılması gerekli görülmüştür. Yeni kurulacak devletin geleceğinin, ilim ve fen kılavuzluğunda yetişecek yeni gençlere emanet edilmesi hedeflenmiştir.

Amasya Tamimi'nin hedefleri önce Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarında kendisini buldu sonra son Osmanlı Mebusan Meclisinde ise Mustafa Kemal Paşa'nın kaleme aldığı "Misak-ı Millî" olarak kabul edildi ve Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Başkomutanın liderliğinde hedefine ulaştırıldı. Bursa konuşmasının hedefleri ise önce "Misak-ı Maarif" olarak belirlendi, sonra Tevhid-i Tedrisat olarak yasalaştı ve Cumhuriyet'in ilânından sonra Başöğretmenin öncülüğünde adım adım hedefine ulaştırıldı.

Amasya Tamimi ile çok milletli bir imparatorluktan millî bir devlete doğru keskin bir dönüşüm başlatılmış, ümmet iradesi yerine millî irade ortaya konulmuştu (Özdemir 44). Bursa konuşması ile millet egemenliği bilincine sahip yurttaşların, yetiştirilerek sağlıklı ve bilinçli bir toplumun yaratılması ve bir daha işgalle karşılaşılmaması hedeflendi. Amasya Tamimi sonrası "vatan" kurtarıldı. Bursa konuşması sonrası "mili bilinç" geliştirilerek, millet kurtarıldı.

Amasya Tamimi, millî egemenlik ve millî bağımsızlığa dayanan Millî Mücadele'nin parolası olarak kabul edilmektedir (Özdemir 45). Bursa'da İstanbul öğretmenlerin yaptığı konuşması da akıl temelinde ilim ve fen kılavuzluğunda reformların ve kuruluş mücadelesinin parolası kabul edilebilir.

Amasya Tamimi İzmir'in işgalinden yaklaşık bir ay sonra yayımlanmıştı. Bursa konuşması, İzmir'in işgalden kurtarılışından yaklaşık bir buçuk ay sonra yapıldı. Amasya Tamimi Andolu'daki fiili asker işgaline karşı yayımlandı. Bursa konuşması yüz yıllardır süregelen Anadolu'daki kültür işgaline karşı yapıldı.

Amasya Tamimi'ne ve Bursa konuşmasına ruhunu veren kişi, manevi miras olarak da takipçilerine ilim ve fenni bırakacak kadar bu parolayı içselleştirmiştir. Ama aynı zamanda Amasya Tamimi'nde belirttiği millet egemenliği için de annesinin mezarı başında "*millet egemenliği için canımı vermek benim için namus borcu olsun*"

(Turan 9) diyerek bu konudaki inancını ve kararlılığını da çok çarpıcı bir şekilde vurgulamıştı.

Bursa'ya geldiğinde vatanını ve milletini kurtarmış muzaffer bir komutandı; ancak o, hem mütevaziliğinden, hem realistliğinden olsa gerek, zaferinden değil, gelecekte bahsetme gereği duydu. Hitap ettiği kimselerin öğretmen olması nedeniyle, bir devletin çöküşünün en önemli sebeplerinden birisi olarak kabul ettiği eğitim konusunun üzerinde durdu. Kurtuluş Savaşı, Başkomutan'ın önderliğinde Türk subayının komutasında, Türk milletinin topyekün mücadelesiyle başarıya ulaştı. Toplumsal yapıyı iyileştirme savaşı ise Cumhurbaşkanı ve Başöğretmen'in önderliğinde, öğretmenlerin eğitim ışığıyla Türk milletine topyekün öğretilmesiyle kazanılacaktı.

6. Mustafa Kemal Paşa'nın Hitabı Sonrası

Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasından sonra öğretmen Mesih Bey kendi yazdığı, zafer münasebetiyle, "O Kahraman İçin" şiirini okudu. Sonrasında Mustafa Kemal Paşa sahneden indi ve öğretmenlerin arasına karışarak, onlarla samimi havada sohbet etti. Onları ayrı ayrı taltif etti ve onların uzattığı kağıtlara imzalarını attı. Diğer paşalar da Mustafa Kemal Paşa'yı takip etti ve muallimlerin arasına karıştı. Bu arada Yahya Kemal Bey'in bir şiir okuması için genel bir arzu yükseldi. Yahya Kemal sahneye çıkarıldı ve eski bir gazel olan "Akıncı'yı Gazi" şiirini okudu. Şair şiddetle alkışlandı ve tekrar şiir okuması için ısrar edildi. Fevzi ve İsmet Paşaların arzusuyla Yahya Kemal Bey tekrar sahneye çıkarıldı. "İçeriz Düşman Denen Demeni Su Yerine" şiirini tekrar etti. Hemen devamında Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey, "16 Mart İstanbul'a" başlıklı kendi şiirini okuduğunda o da şiddetle alkışlandı. Sonra Yahya Kemal, Ankara'yı merkezine alan bir konuşma yaptı: "... *Bizi hasret ve hakikatlere kavuşturan mefkûre ve cidal zirvesi Ankara'ya baktıkça gönlüme İstanbul'un hasreti dolar ve inanırdım ki, İstanbul'a yakın en doğru ve en sağlam giden yol, mefkûre zirvesi Ankara'dan başlayan yoldur...*" (Hikmet Arif 19-20).

Yahya Kemal'den sonra sahneye Ruşen Eşref çıktı. Nihayet sevimli hatip Hamdullah Suphi Bey¹⁸ sahneye çıktı ve kendisine has bir belagatle söze başladı. Türk Ocağında hemen her gün onu dinleyen muallimler yaklaşık üç senedir

¹⁸ Hikmet Arif Bey, Hamdullah Suphi çok seri konuştuğu için onun sözlerini not alamadığını şu sözlerle ifade eder: "*Hamdullah Suphi Bey'in hitAtatürk'ün Bütün Eserlerisini aynen zaptetmek ne yazık ki kolay ve hatta kabil değildir. O'nun nutukları coşkun bir nehirin şelaleler yapan, enginler vücuda getiren akışı gibidir. Buraya zaptedebildiğimizi geçiriyoruz.*" (Hikmet Arif 20).

bundan mahrum kaldıkları Hamdullah Bey'i özlem ve heyecanla dinlemeye başladı. Hamdullah Bey, daha sonra muallimlere Mustafa Kemal Paşa'nın "*hakiki kurtuluşun bilime vereceğimiz önemle elde edileceği*" sözünü hatırlattı ve memleketin en büyük ordularının ilim ve fen ordularından kuvvet alarak teşkil edileceğini ifade etti. Sonra öğretmenlere ödev verirdesine: "*Anadolu topraklarında seyahatinizi bitirip, döndüğünüz zaman, burada demirden daha kuvvetli bir vahdet fikri olduğu kanaatini hasıl etmiş olacaksınız.*" ifadesini kullandı. Anadolu askerini zafere götüren etkenin birlik fikri olduğunu bu fikrin ilmî ve fennî zafere sevk edeceğini vurguladı. Konuşmasının devamında "*Türk Milleti'nin esbab-ı halâsından en birincisi, Türk Milletini muasır olarak yetiştirmektir*" diyerek, Gazi Paşa'nın sözlerinin altını çizmiş oldu. Öğretmenlere, "*elinize teslim edilmiş kabiliyetli bir millet vardır*" hatırlatmasında bulundu (Hikmet Arif 26-29).

Bütün bu konuşmalardan sonra vakit çok ilerlemiş ve saat gecenin yarısını geçmişti. Fakat öğretmenler, zamanın bu kadar çok geçtiğinin farkına bile varmamıştı. Öğretmenlerin istirahat ihtiyacı olduğunu düşünmüş olan Mustafa Kemal Paşa, "*sizden ayrılmayı istemiyoruz, ama vakit de iyice geçti*" diyerek, hazırlanmaya başladılar ve birer birer otomobillerine bindiler, alkışlar arasında uzaklaştılar (Hikmet Arif 29).

7.İstanbul Öğretmenlerinin Bursa'daki Diğer Faaliyetleri

28 Ekim 1922 Cumartesi günü Bursa Türk Ocağının resmî açılışı yapılacaktı. Hamdullah Suphi Bey, bu resmî açılışa İstanbul öğretmenlerinin bulunmasını arzu etti. Açılışa Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa da katıldı. Açılışa Bursa Mebusu ve Bursa Türk Ocağı Reisi Muhittin Baha Bey, Türk Ocağı'nın Yunan kuvvetleri tarafından kapatıldığını ifade ederek: "*İki buçuk seneden beri kapalı olan Türk Ocağı'nı sizin huzurunuzla açmakla müftechiriz (iftihar ederiyoruz). Bursa Türk Ocağı'nı tekrar açmak bir saadet, İstanbul'un münevver halkını burada görmek ikinci bir saadettir. Bursa Türk Ocağı, hürriyet ve istiklâlin merkezi olmaya çalışmıştı. Bursa Türk Ocağı, sizin ruhunuzdan aldığı kuvvetle, imanla faaliyetine devam edecektir*" dedi (Hikmet Arif 29-30).

Hamdullah Suphi Bey, defalarca alkışlarla kesilen heyecanlı konuşmasını yaptıktan sonra İstanbul öğretmenlerinden Samime Hanım heyetin duygularına tercüman olan bir konuşma yaptı. Heyet, Türk Ocağındaki törenden sonra Bursa'nın Türk ve İslam eserlerini gezdi. Gezi sonrası da vali ve belediye başkanını ziyaret ettiler (Hikmet Arif 31-33).

İstanbul öğretmenleri, dolu dolu dört gün geçirdikleri Bursa'da kaldıkları son akşam Bursa öğretmenlerinin Bursa Sultanisi bahçesinde şereflerine verdikleri çay ziyafetine katıldılar. Ziyafete Kemalettin Sami Paşa, Hacı Adil Bey, Abdurrahman Şeref Bey, İstanbul Maarif Müdürü Saffet Bey, Bursa Maarif Müdürü Sadık Bey, Bursa Polis Müdürü Tevfik Hadi Bey ile bütün Bursa öğretmenleri katıldı. Piyano ve kanunla güzel havalar çalındı. Önce, Bursa Maarif Müdürü Sadık Bey bir konuşma yaptı. Sonra Bursa ve İstanbul öğretmenleri adına konuşmalar yapıldı. Kemalettin Sami Paşa¹⁹ yaptığı konuşmada Kuvay-yı Milliye'nin kuruluşundan İzmir zaferine kadar olan süreci çok heyecanlı bir şekilde anlattı. Öğretmenlerin Bursa'dan dönüşleri de karşılıklıları gibi törenle oldu. Demirtaş istasyonunda bütün Bursalılar, bütün Bursa mektepleri, Vali Hacı Adil Bey, Kemalettin Sami Paşa, Kolordu Baştabibi Mazlum Bey, Polis Müdürü Tevfik Hadi Bey tarafından uğurlandılar. Ancak heyetten Maarif İdaresi Sicil Mümeyyizi Seyfi Bey, hastalandığı için Gureba Hastanesine nakledildi ve bir müddet sonra da vefat etti (Hikmet Arif 34-40).

8. Sonuç

Atatürk, Türk Milli Mücadelesi'nin gerekçesini ve yöntemini İzmir'in işgalinden yaklaşık bir ay sonra Amasya Tamimi ile açıklamıştır. İzmir'in işgalden kurtarılışından yaklaşık bir buçuk ay sonra da İstanbul'dan Bursa'ya zaferini tebrik için gelen öğretmenlere, 27 Ekim 1922'de, Kuruluş (Aydınlanma) Savaşı'nın yöntem ve gerekçesini açıklamıştır.

Amasya Tamimi'nde yöntem olarak açıklanan "millet egemenliği" kavramı temelinde Misak-ı Milli kabul edilmiş ve Başkomutanın liderliğinde Türk vatani kurtarıldıktan sonra bu kavram Cumhuriyet'e dönüşmüştür.

İstanbul'dan gelen öğretmenlere Bursa'da yaptığı konuşmasında yöntem olarak belirttiği "ilim ve fen" temelinde Misak-ı Maarif belirlenmiş ve bu hedef doğrultusunda Tevhid-i Tedrisat kabul edilerek, Başöğretmenin liderliğinde Türk milletinin cehaletten kurtarılması hedeflenmiştir.

¹⁹ Kemalettin Sami Gökçen (1884-1934), Sinop'ta doğdu. 1908 yılına Harp Akademisini bitirdi. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde yaralandı, Bulgar Ordusu Karargahına görev yaptı. Hicaz Sefer Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı yaptı. 1919-1920'de 10. Kafkas Tümen Komutanlığına atandı. 22 Kasım 1920'de İstiklal Mücadelesi'ne katılmak üzere Ankara'ya geldi. Ankara'da 1. Tümen ve Ankara Komutanı oldu. Sonra 4. Grup Komutanlığını ve 4. Kolordu Komutanlığına atandı. 192-1924'te Sinop Milletvekili seçildi. 1928'de askerlikten emekli oldu ve 1924-1934'te Berlin Büyükelçisi oldu. (*Türk İstiklal Harbine Katılan...* 219-220).

Amasya Tamimi'nin yönetmi olan millet egemenliği için Atatürk gerekirse canını vereceğini açıklamış, Bursa'da İstanbul öğretmenlerine yaptığı konuşmasındaki yöntem olan akıl temelinde ilim ve fenni de takipçilerine manevi miras olarak bırakmıştır.

Amasya Tamimi ve Bursa'da İstanbul öğretmenlerine yaptığı konuşma, içerik ve yöntem açısından benzerlik göstermektedir. Kurtuluş Savaşı'nın Başkomutan'ı, zaferden hemen sonra yaptığı bu konuşmasıyla Kuruluş Savaşı'nın fiili olarak Başöğretmen'i olmuştur. Bursa'daki konuşmasından sonra hazırlanan Misak-ı Maarif ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu adım adım hayata geçirerek, 24 Kasım 1928'de yasal olarak Başöğretmenliği kabul etmiştir.

Teşekkür

Hikmet Arif'in 1923 tarihli *Bursa Seyahati* adlı kitabına ulaşmamı sağlayan Dr. Emine Kısıklı'ya teşekkürü borç bilirim.

KAYNAKÇA

Akgün, Seçil ve Murat Uluğtekin. "Misak-ı Maarif." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 1.3 (1989): 285-349.

Akyüz, Yahya. "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi. Cumhuriyet Döneminde Eğitim." İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1983. 89-103.

---. *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 2001'e*. İstanbul: Alfa, 2001.

---. "Doğuşunun Yüzüncü Yılında Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesinin İlk On Yılına Bakışlar (1908 - 1918)" *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 22 (2007): 1-50.

Atatürk. *Nutuk 1919-1927*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017.

Atatürk'ün Bütün Eserleri Cilt: 14. İstanbul: Kaynak, (1922-1923), 2004.

Atatürk'ün Bütün Eserleri Cilt: 11. İstanbul: Kaynak, (1921), 2003.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt: I-III. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.

Aytaç, Kemal. *Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1984.

Bozkurt, Celil. "Millî Mücadele Döneminde Muhittin Baha Pars." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 56 (Bahar 2015): 11-32.

- Genç, Reşat. *Türkiye'yi Lâikleştiren Yasalar 3 Mart 1924 Tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1998.
- Göksel, Burhan. "Atatürk'ün Eğitim Konusunda Görüşleri ve Misak-ı Maarif." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1.3 (1985): 921-958.
- Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi*. 24 Teşrinievvel (Ekim) 1922. 1.
- Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi*. 27 Teşrinievvel (Ekim), 1922. 1.
- Hikmet Arif. *Bursa Seyahati*. İstanbul: Mekatib-i İbtidaiyye Muallimleri Cemiyeti Neşriyatı, 1923.
- Şencan Gürtunca, Elif Evrim. *Robert Kolej'de Öğrenim Gören Türk Öğrenciler Üzerine Prosopografik Bir Çalışma (1863-1971)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, 2017.
- Kocatürk, Utkan. *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2007.
- Küpeli, Özer. "Atatürk'ün Bursa Gezileri ve Halkla İlişkileri." *Az Bilinen Yönleriyle Atatürk*. Ed. Necmi Ülker. İzmir: Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2007. 123-144.
- Meşhur Valiler 50 Ünlü Vali*. Ankara: İçişleri Bakanlığı, 1969.
- Ortak, Şaban. "İlkokul Öğretmenlerinin Maaş Sorunu ve İlk Öğretmen Grevi (1920)" *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi* 3. 4 (2003): 219-235.
- Özcan, Halil. *Atatürk Dönemi Millî Eğitim Politikası ve Atatürkçü Düşüncenin Eğitimle Etkileşmesi (1920-1938)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2003.
- Özdemir, Hikmet. *Amasya Belgelerini Yeniden Okumak*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.
- Süzün, Gökçe. *Atatürk'ün Bursa Gezileri ve Türk Devriminin Bursa'ya Yansımaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Tevetoğlu, Fethi. "Kızılaycı Hamit Bey." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 3.9 (1987): 681-690.
- Turan, Şerafettin. "Atatürk'te Yurt ve Ulus Kavramları, Ulusculuk, Bağımsızlık, Özgürlük, Evrensellik." *Tarih Araştırmaları Dergisi* 14.25 (1981):1-22.

*Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların
Biyografileri.* Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1972.

Yeni Şark Gazetesi. 27 Teşrinievvel (Ekim) 1922. 1.

Yeni Şark Gazetesi. 31 Teşrinievvel (Ekim) 1922. 3.